

Т.Л. АНДРІЄНКО, В.А. ОНИЩЕНКО, О.І. ПРЯДКО

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, Київ, 01601, Україна

GENISTELLA SAGITTALIS (L.) GAMS (FABACEAE) В УКРАЇНІ

Ключові слова: поширення виду, охорона, Західне Полісся.

Genistella sagittalis (L.) Gams (*Chamaespartium sagittale* (L.) P. Gibbs, *Genista sagittalis* L.) — центральноевропейський та південноевропейський вид. Його ареал охоплює Піреней, Апенніни, Балканський півострів, територію Франції, Альпи, ізольовані локалітети є в Румунії та Молдові. Північно-західна та північна частини ареалу знаходяться на території Німеччини. Ізольовані місцезнаходження є в Польщі та Чехії [8].

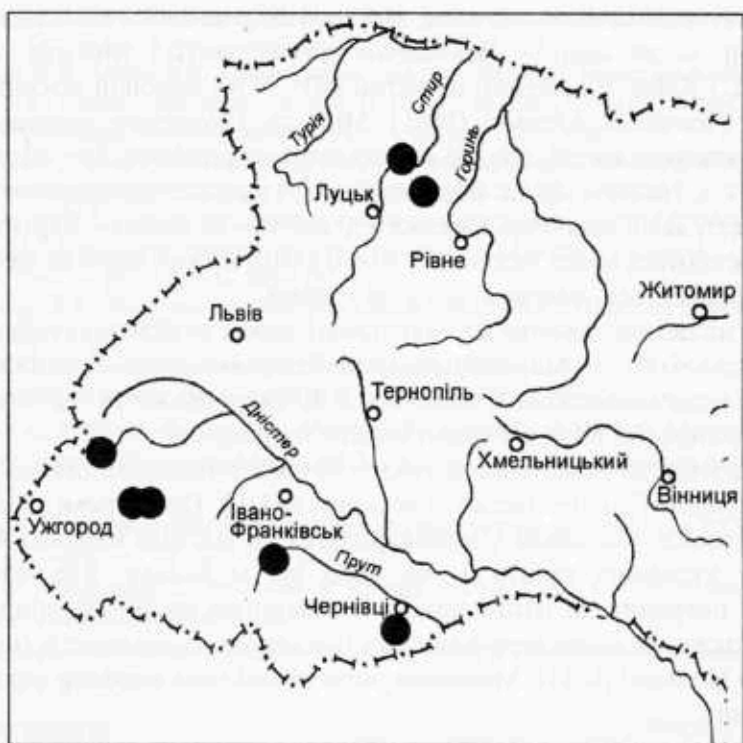
В Україні вид вперше знайшов у 1949 р. С.С. Фодор в околицях м. Великий Березний Закарпатської обл. — ця знахідка наводиться в його монографії «Флора Закарпаття» [6]. І.В. Артемчук [1] знайшов його в Івано-Франківській обл. у 1958 р. біля с. Добротова Надвірнянського р-ну у розрідженому травостої серед світлого дубового підросту. В 60—70-х рр. ХХ ст. його ще декілька разів знаходили в Українських Карпатах: К.А. Малиновський [4] — на Ужоцькому перевалі в Закарпатській обл. на галявині з *Festuca rubra* L. серед букового лісу, І.В. Артемчук та В.П. Горбик [2] — на території Чернівецької обл. у передгір'ях Буковинських Карпат в урочищі Доманицький в околицях с. Кам'яна Сторожинецького р-ну. В останньому місцезнаходженні вид зростав на узліссі грабового лісу на південно-східному схилі, що випасався, з домінуванням *Agrostis tenuis* Sibth.

У 1979 р. П.О. Вавриш, О.П. Крись та Г.К. Смик [3] виявили три місцезростання *G. sagittalis* у Воловецькому р-ні Закарпатської обл. на горах Голиця і Становець на луках серед досить густого травостою з переважаанням *Agrostis tenuis* і *Anthoxanthum odoratum* L. у супроводі звичайних видів карпатських лук. На луках зростали поодинокі невисокі дерева та чагарники, проте *G. sagittalis* траплявся виключно на освітлених ділянках, формуючи куртини діаметром 10—70 см, квітував, утворював плоди і насіння.

Таким чином, в українській ботанічній літературі затвердилась думка, що *G. sagittalis* в Україні зростає лише в Карпатах, на гірських луках та освітлених узліссях. Вона знайшла своє відображення у «Червоній книзі України» [7], до якої увійшов цей вид.

Проте ще у 1988 р. з'явилася публікація В.К. Терлецького та А.Б. Філіпенко [5] про знахідки *G. sagittalis* на Волині. Автори знайшли його на Волинському (Західному) Поліссі у Маневицькому р-ні Волинської обл. в ур. Білий Берег Колкинського лісництва (кв. 9). Вид зростав у типових для регіону умовах — у сосновому лісі (30-річного віку) в ас. *Pinetum myrtillosum* на дерново-середньопідзолистому піщаному ґрунті. Було знайдено дві курти-

© Т.Л. АНДРІЄНКО, В.А. ОНИЩЕНКО, О.І. ПРЯДКО, 2005

Поширення *Genistella sagittalis* (L.) Gams в Україні
Distribution of *Genistella sagittalis* (L.) Gams in Ukraine

ни площею 0,5 та 0,3 м², рослини квітували та плодоносили. Спостереження авторів протягом декількох років довели, що рослини мали досить високу життєвість і не підмерзли взимку. Інформація про цю знахідку була оприлюднена в «Українському ботанічному журналі» у 1988 р., а гербарні екземпляри передані до Національного гербарію України (КИ), проте ці дані, що змінюють уявлення про поширення виду в Україні, до «Червоної книги України» (1996) не потрапили, хоча б як такі, що потребують перевірки.

У липні 2003 р. автори статті знайшли *G. sagittalis* у Ківерцівському р-ні Волинської обл. на території ландшафтного заказника місцевого значення «Лопатенська діброва» (Партизанське лісництво Цуманського держлісгоспу, кв. 30), який знаходиться на захід від с. Берестяне. Заказник являє собою цінний масив грабово-дубових лісів з участю березових і вільхових. Серед лісу є ділянки боліт і лук. На периферії однієї з таких лучно-болотних ділянок, у природному зниженні на узліссі грабово-дубового лісу, розташованому на підвищеній ділянці, виявлено велику куртину *G. sagittalis*. Ця смуга між заболоченою лукою та лісом зайнята пустищною лукою з підростом граба, який поширюється від лісу. Цей підріст, що, вірогідно, підкошувався під час викошування луки, має висоту 0,3–1,0 м. У травостої із проєктивним покриттям 60–65 % переважає *Nardus stricta* L. (40 %), з покриттям 1–3 % трапляються типові види пустищних лук — *Potentilla erecta* (L.) Rausch, *Carex pallescens* L.,

Festuca rubra, *Anthoxanthum odoratum*, *Melampyrum pratense* L., відзначено і деякі світлолюбні лісові види — *Peucedanum oreoselinum* (L.) Moench, *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn. Виявлений негустий (40—50 %) моховий покрив з переважанням *Pleurozium schreberi* (Brid.) Mitt. та *Polytrichum commune* Hedw. *G. sagittalis* утворює на цій ділянці велику куртину розміром 80 × 40 см і висотою 20—25 см. Рослина під час обстеження була у розквіті, нагадуючи великий жовтий букет, який налічував близько 130 квітучих пагонів. Куртини цього виду розростаються вище, оскільки у нього зимує нижня частина пагонів, що навесні вкорінюється, даючи вгору нові пагони.

Ці два місцезнаходження на Західному Поліссі знайдені у сусідніх районах Волинської обл. — Маневиському та Ківерцівському. Найпівнічнішим в Україні є місцезнаходження, виявлене В.К. Терлецьким та А.Б. Філіпенко. Сучасне поширення виду в Україні подане на рисунку.

Найближчим до українських локалітетів є місцезнаходження виду у Пшеворському повіті Пшемисльського воєводства [10]. Пшеворськ знаходиться в Сандомирській улоговині (Передкарпаття) на відстані близько 40 км від кордону з Україною та 110 км на захід від м. Львова. Вказується, що *G. sagittalis* потрапив до цього повіту із завезеним насінням інших дерев. Місцезнаходження цього виду є також у Лодзінському воєводстві (центральна частина Польщі) [9, 11]. Можливо, нині відомі нові знахідки виду з території Польщі.

Знахідки *G. sagittalis* на Західному Поліссі розширили наші уявлення про його екологію та ценологію. Вид був знайдений у типово поліських екотопах — у сосновому лісі з покривом із *Vaccinium myrtillus* L. (у Маневиському р-ні) та на пустищній луці з *Nardus stricta* на узліссі грабово-дубового лісу (у Ківерцівському р-ні). В обох екотопах він зростав на ділянках, які перебували у відносно природному стані. Урочище Білий Берег, за даними В.К. Терлецького та А.Б. Філіпенко, виділялось як заказник, а Лопатенська діброва є ландшафтним заказником місцевого значення. Її планується включити до заповідної зони Цуманського регіонального ландшафтного парку (в перспективі — національного природного парку). На галявині, де виявлено *G. sagittalis*, зростало ще кілька рідкісних та малопоширених на Поліссі видів — *Astrantia major* L., *Dactylorhiza fuchsii* (Druce) Soó, *D. majalis* (Rchb.) P.F. Hunt et Summerhayes, *Trollius europaeus* L.

Ряд дослідників вважає, що вид розширює свій ареал у північно-східному напрямку [2, 5]. У літературі висловлювалась думка, що його насіння завозиться разом з насінням інших рослин. Його можуть також поширювати птахи, як це має місце для деяких інших видів. Нині є інші приклади поширення центральноєвропейських видів в Україні. Це, зокрема, *Hydrocotyle vulgaris* L., *Hypericum humifusum* L. Необхідно, особливо у Волинській і Львівській областях, звертати увагу на появу нових місцезнаходжень цього рідкісного для флори України виду.

Genistella sagittalis культивується в деяких ботанічних садах. У ботанічному саду Чернівецького держуніверситету під керівництвом доц. І.І. Чорнея досліджується його біологія, в т.ч. насіннева продуктивність.

1. Артемчук І.В. Нова для флори СРСР рослина — дріток крилатий (*Genistella sagittalis* (L.) Gams) // Укр. ботан. журн. — 1959. — 26, № 2. — С. 77—79.
2. Артемчук І.В., Горбик В.П. Новые данные о распространении дrotchка крылатого (*Genistella sagittalis* (L.) Gams) в западных областях УССР // Тез. докл. XX науч. сессии. Секц. биол. наук. — Черновцы: Черновицкий гос. ун-т, 1964. — С. 177—178.
3. Вавриш П.О., Кризь О.П., Смик Г.К. Нові місцезнаходження *Chamaespartium sagittale* (L.) P. Gibbs в Українських Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1982. — 39, № 6. — С. 62—65.
4. Малиновський К.А. Нові місцезнаходження дельфінія середнього (*Delphinium intermedium* Sol.) і дrotchка крилатого (*Genistella sagittalis* (L.) Gams) у Карпатах // Укр. ботан. журн. — 1962. — 19, № 6. — С. 100—102.
5. Терлецький В.К., Філіпенко А.Б. Знахідка *Genistella sagittalis* (L.) Gams на Волині // Укр. ботан. журн. — 1988. — 45, № 2. — С. 75—76.
6. Фодор С.С. Флора Закарпаття. — Львів: Вища шк., 1974. — 208 с.
7. Червона книга України: Рослинний світ. — К.: УЕ, 1996. — 608 с.
8. Čerovský J., Feraková V., Holub J., Maglocký Š., Procházka F. Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČR a SR. Vol 5. Vyšší rostliny. — Bratislava: Priroda, 1999. — 456 p.
9. Olaczek R. Nowe stanowisko janowca strąkowatego (*Genista sagittalis* L.) w Polsce // Fragn. Florist. et Geobot. — 1960. — 6. — S. 223—234.
10. Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B. Rośliny Polskie. Część I. — Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1988. — 464 s.
11. Wójak J. Stanowisko *Genista sagittalis* L. na północy Polski // Fragn. Florist. et Geobot. — 1959. — 5, № 1. — S. 97—98.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 06.04.2004

Т.Л. Андриенко, В.А. Онищенко, Е.И. Прядко

Институт ботаники им. Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

GENISTELLA SAGITTALIS (L.) GAMS (*FABACEAE*) В УКРАИНЕ

Освещается распространение в Украине центральноевропейского и южноевропейского вида *Genistella sagittalis* (L.) Gams (*Fabaceae*), местонахождения которого начали фиксироваться в Украине с 1950-х гг. Вид занесен в Красную книгу Украины (1996). Сейчас известно пять местонахождений вида в Украинских Карпатах. Авторы установили произрастание вида на Западном Полесье — в Цуманской пуще (Киверцовский р-н Вольнской обл.), которое характеризуется в статье. Ранее вид был обнаружен в Маневичском р-не Вольнской обл. По мнению ряда авторов вид расширяет свой ареал в северо-восточном направлении.

T.L. Andrienko, V.A. Onyschenko, O.I. Pryadko

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

GENISTELLA SAGITTALIS (L.) GAMS (*FABACEAE*) IN UKRAINE

Distribution of *Genistella sagittalis* (L.) Gams (*Fabaceae*) in Ukraine is considered. Since 1950th years there has been found 5 localities of the species in the Ukrainian Carpathians. The species is entered into the Red Data Book of Ukraine (1996). The authors revealed *Genistella sagittalis* in the West Polissia in Tsuman'ska Pushcha (Kivertsiv'sky rayon of Volyn'ska oblast). This locality is characterized in the article. Before the species has been found in Manevits'ky rayon of Volyn'ska oblast. In opinion of a number of researchers it expands its area in north-east direction.